

Albo G, S. Gindin i L. Panitch. **Mrtva točka radničkog pokreta i ljevicam** 2011. (<http://www.slobodnifilozofski.com/2011/09/g-albo-s-gindin-l-panitch-mrtva-tocka.html>)

Autori knjige [*In and Out of Crisis: The Global Financial Meltdown and Left Alternatives*](#), Greg Albo, Sam Gindin i Leo Panitch predaju političku ekonomiju na Sveučilištu York u Torontu. Panitch i Albo su urednici časopisa [*Social Register*](#), dok je Sam Gindin godinama bio voditelj istraživanja u Kanadskom sindikatu zaposlenih u autoindustriji. U 6. poglavlju autori izlažu probleme s kojima se trenutno suočavaju sindikati u SAD-u, ali i ostatku svijeta.

MRTVA TOČKA RADNIČKOG POKRETA I LJEVICA

Želimo li učiniti nešto više od pukog čekanja da kriza završi i dozvoli nam da se vratimo kapitalizmu koji ni dosad nije ispunjavao naše potrebe, i više od pasivna promatranja toga kako nam kapitalizam dodatno ograničava živote, onda na dnevni red mora doći nov povijesni projekt. A da bi se to dogodilo, organizirano radništvo morat će biti jedan od njegovih ključnih aktera. Povijesno su sindikati bili među najučinkovitijim socijalnim pokretima za unapređivanje socijalne pravde u kapitalističkim društvima. Sindikalno organiziranje bilo je jedno od prvih sredstava koje su radnici koristili u borbi za bolje plaće i veću kontrolu na radnim mjestima, kroz pregovaranje s vlasnicima kapitala. Sindikati su također bili ključni u borbi radništva, obično zajedno sa socijalističkim strankama, za širenje demokracije putem zagovaranja općeg prava glasa, građanskih prava poput slobode udruživanja, okupljanja i prosvjeda, te univerzalnih socijalnih programa koji bi svima osigurali ispunjavanje temeljnih socijalnih potreba. Svim su se tim borbama za socijalnu pravdu protivile kapitalističke klase. Samo se mnoštvom ideoloških podvala i ponovnim ispisivanjem povijesti može izjednačiti tržišne slobode s razvojem političkih sloboda.

Nemoguće je analitički ili politički razdvojiti poraz politike radničke klase i sindikata nakon radikalizacije 1960-ih i 70-ih od nastanka neoliberalizma kao skupa javnih politika koje je ranih 80-ih zagovarala Nova desnica. Neoliberalna je politika od početka imala fokus na poništivanju napora sindikata i stranaka ljevice za uspostavljanje veće ekonomske demokracije u poduzećima i demokratskog određivanja ekonomskih i socijalnih prioriteta na razini države.[\[85\]](#)

Neoliberalne su mjere u Sjevernoj Americi težile napasti i ograničiti prava radnika i mogućnosti sindikalnog udruživanja. Cilj je bio ponovno uspostaviti kapitalističku kontrolu nad radnim mjestima, ograničiti rast plaća i preoblikovati državnu politiku kako bi se država izolirala od pritiska javnosti prema povećavanju prava radnika i lokalnih zajednica prilikom zatvaranja pogona i investiranju. U isto vrijeme, privatna su vlasnička prava proširena u svim mogućim sferama, uključujući i javni sektor putem različitih mjera prilagođavanja javne uprave i javnih dobara tržištu.

U praksi je neoliberalna politika ozakonila i provela niz zakonskih i regulatornih prepreka sindikalnom udruživanju, pravu na štrajk i politički aktivizam.[\[86\]](#) Sjevernoamerički sindikati suočili su se i s ograničavanjem plaća i mjerama štednje u javnom sektoru u svrhu ponovne uspostave profitabilnosti kapitalističkih tvrtki. Te su politike nadopunjene „fleksibilizacijom“ tržišta rada. Radnike se prisililo da postanu ovisniji o tržištu kao pojedinci kako bi se ograničila njihova sposobnost da kao klasa dovedu u pitanje socijalne odnose kapitalističkog tržišta. Kako smo dokazivali u prethodnim poglavljima, ta je strategija također dovela do povećane ovisnosti radničke klase o financijskim tržištima.

Konsolidacija neoliberalizma tijekom 1990-ih proširila je ambicije i razmjere te političke agende, osobito kako su socijaldemokratske stranke (uključujući i američku Demokratsku stranku) počele ugrađivati neoliberalnu politiku u svoje programe. Te su se stranke – takozvano političko krilo radničkog pokreta – počele ponašati kao neoliberali jednom po dolasku na vlast. Dobar primjer takve političke promjene bio je, dakako, mandat Billa Clintona 1990-ih (kojeg je tijekom cijelog tog razdoblja podržavala najveća američka federacija sindikata, AFL-CIO.) Rezultat je bio nestanak sposobnosti sindikata da zadrže tradicionalnu ulogu zagovaratelja redistributivnih politika u postizanju socijalne pravde.

Još jedan faktor u prebacivanju težišta moći na kapitalističke klase bilo je masovno usvajanje novih proizvodnih tehnologija, kako u proizvodnom tako i u uslužnom sektoru. One su upotrijebljene na način koji je povećao intenzitet rada, kontrolu uprave nad radnim procesima i globalnu konkurenciju. Sindikati su značajno oslabili u kolektivnom pregovaranju. Postalo je sve teže organizirati i obraniti nove članove, osobito zaposlene u novim uslužnim sektorima i migrante, putem tradicionalnih tehnika organizacije, naročito kad se u obzir uzmu prednosti koje je menadžerima osigurala neoliberalna politika.

Politička je klima nakon rujna 2001. u Sjevernoj Americi postala još nepovoljnija za sindikate, zajedno s usporenim ekonomskim rastom, vojnim intervencijama zemalja članica NATO-pakta, i tvrdih, desničarskih vlada koje su se obrušile na političke proteste. Mali koraci sindikata prema udruživanju snaga s novonastalim antiglobalizacijskim pokretom – u vrijeme početka oblikovanja novih organizacijskih oblika u vezi sa sweatshopovima, uslužnim sektorom i antikapitalističkom ideologijom – nisu doveli nikamo. Umjesto da ponovo promisli prirodu neoliberalne globalizacije i nedostatak strateških i organizacijskih kapaciteta koji bi se s mogli s njom nositi, sjevernoamerički se sindikalni pokret povukao i okrenuo sebi i sve užim sindikalnim pitanjima. Dok je gospodarstvom harala financijska kriza, sindikati jedva da su se počeli suočavati sa svojom sudbinom. U slučaju SAD-a, odcjepljivanje Federacije „promjenom do pobjede“ (*Change-to-Win Federation*) od najveće sindikalne središnjice AFL-CIO nije postiglo gotovo ništa, a pritom je došlo i do opadanja ukupnog broja članova u razdoblju koje je uslijedilo, uz općenit pad u udjelu radne snage učlanjene u sindikate. [\[87\]](#)

Danas se sindikati moraju suočiti s vjerojatno najtežom političkom i ekonomskom situacijom od Velike depresije. „Dezorganizacija“ starih institucija radničke klase – sindikata, radničkih stranaka, kooperativa, društava za međusobnu pomoć, pa čak i „radničkih crkava“ (*labor temples*) oko kojih su se nekad okupljale radničke zajednice – jedna je od glavnih prepreka promišljanju, kao i uspostavljanju, alternative neoliberalizmu. Nužno je prije obuhvatne rasprave o obnovi ljevice podrobnije proučiti utjecaj neoliberalizma na radnički pokret i mogućnosti za novu sindikalnu politiku.

Izazovi pred sindikatima

Prvi izazov s kojim se suočavaju sindikati sveobuhvatno je restrukturiranje tvornica, povezano s ponovnim preuzimanjem kontrole kapitala nad radnim procesima i mogućnostima neograničenog korištenja investicijskih fondova. Počevši s usporavanjem gospodarstva 1970-ih, a osobito nakon što je Volckerov šok u SAD-u 1981.-1982. značajno podigao svjetske kamate kako bi nasilno izazvao restrukturiranje gospodarstva dovoljno snažno da slomi snagu radnika i zahtjeve što se tiče plaća, u svim je razvijenim kapitalističkim državama došlo do „ofenzive poslodavaca“. Oni su započeli sa zatvaranjem niza pogona koji su zapošljavali

manualne radnike te premještanjem proizvodnje u područja gdje su sindikati bili mnogo slabiji, poput južnog dijela SAD-a i sjevernog Meksika (govorimo li o Sjevernoj Americi).

Daljnje restrukturiranje radnih mjesta nastavilo se tijekom 1990-ih. U sferi rada, takozvana „nova ekonomija“ značila je porast zaposlenosti u uslužnom sektoru, osobito u sektoru informacijsko-komunikacijskih tehnologija (ICT) te masovni rast različitih vrsta loše plaćenih uslužnih poslova. Radni su procesi prilagođeni novim organizacijskim normama „vitke“ proizvodnje (*lean production*), fleksibilnim proizvodnim sustavima, nestandardnim ugovorima o radu i širokoj uporabi jeftine radne snage migranata i privremenih radnika. Ofenziva poslodavaca i mnogo veće razine nezaposlenosti i prekarnih poslova značile su povećanje konkurencije među samim radnicima, osobito uslijed migracija i sve većeg zapošljavanja žena, što su pojave koje su promijenile karakter radničke klase, a ni sindikalne ni političke organizacije nisu bile u stanju razviti se na način koji bi ojačao nastanak novih institucija radničke klase sposobnih obuhvatiti sve novonastale razlike u društvenim identitetima i radnim mjestima.

Kontrola na radnom mjestu i povećan pritisak na visinu plaća postavile su drugi izazov pred sindikate: kako održati moć da se kolektivno pregovara. Cijelo razdoblje neoliberalizma, primjerice, je urodilo velikim stupnjem polarizacije plaća i prihoda te sve većim rascjepom između udjela kapitala i udjela radnika u ukupnim prihodima. Zakonske i sudske restrikcije sindikalnog organiziranja i slobodnog kolektivnog pregovaranja bitno ograničavaju mogućnosti sindikata. Slabost sindikata omogućila je i poslodavcima da preradom ugovora sa sindikatima povećaju fleksibilnost uprave pri zapošljavanju i otpuštanju, određivanju plaća i povlastica te kontroliranju radnog procesa. Načini na koje je ovo institucionalizirano poprilično se razlikuju od zemlje do zemlje. U Europi, na primjer, ovo je usvojeno u obliku konkurentnog korporativizma, kada sindikati pristaju povećati konkurentnost tvrtke smanjivanjem plaća, pri čemu potpisuju nove ugovore o radu, na dulje razdoblje. Ovisno o odnosu s pojedinom državom, to je u različitim zemljama uzelo različite oblike – „zajedničke mjere štednje“ u Švedskoj, „zajedničko upravljanje mjerama štednje“ u Njemačkoj, „upravljanje mjerama štednje“ u Francuskoj – itd.

U tradicionalnim sindikalnim uporištima u Sjevernoj Americi, sindikati poput Ujedinjenih metalurških radnika (*United Steelworkers*) također su se uključili u „partnerske“ i aranžmane „zajedničkog upravljanja“ putem dugoročnih ugovora kojima se odriču prava na štrajk i trajno osiguravaju upravama veću fleksibilnost i kontrolu u zamjenu za određen stupanj zaštite posla i sindikalne sigurnosti. A kako bi napokon stekli priznavanje sindikata od strane tvrtki koje su dugo bile bez sindikata, neki su se sindikati, poput primjerice SEIU-a (Međunarodnog sindikata radnika u uslužnom sektoru) i CAW-a (Kanadskog sindikata radnika u automobilskoj industriji), u potpunosti odrekli prava na štrajk. Bila je to varijanta „dobrovoljnih ugovora o priznavanju sindikata“ (*voluntary recognition agreements*) koji su sklapani u uslužnom sektoru širom Sjeverne Amerike, najčešće nakon dugih i neuspješnih pokušaja organiziranja. Tvrtka pristaje priznati sindikat kako bi izbjegla daljnje nanošenje štete imidžu tvrtke i gubljenje vremena uprave. Sindikat u zamjenu dobiva ugovor, ali pristaje na određene ustupke u radu i pregovaranju koje ograničavaju buduće mogućnosti pregovaranja i organiziranja.

Treći izazov za sindikate bio je način na koje su same vlade usvojile „fleksibilnost“ kao središnju okosnicu politike prema tržištu rada. Neoliberalna politika eksplicitno odbacuje kejnzijanska nastojanja oko pune zaposlenosti radne snage u korist mjera koje sprječavaju inflaciju. One dolaze u obliku restriktivne monetarne politike usmjerene k usklađivanju rasta

plaća s niskom stopom inflacije. Takve politike u biti također osiguravaju da veći dio prihoda od produktivnosti nekog gospodarstva pripadne poslodavcima kao profit umjesto radnicima. Tržišnu disciplinu dalje ojačava održavanje „prirodne stope nezaposlenosti“, gdje je riječ o pričuвної radnoj snazi spremnoj preuzeti nova radna mjesta, osobito nisko plaćena radna mjesta u uslužnom sektoru. Još je jedna komponenta politike fleksibilizacije ograničavanje pristupa programima pomoći nezaposlenima te smanjenje naknada, što se opravdava tvrdnjom da ti programi odvrću ljude od prihvaćanja lošije plaćenih poslova i nižih radnih standarda u cilju zadržavanja posla.

Ekonomska kriza povećava broj pogubnih dugoročnih trendova koje ohrabruje takav režim: smanjenje realnih plaća, porast prekarnog i marginalnog rada, podriivanje usluga javnog sektora i zapošljavanja u javnom sektoru, i povećano oslanjanje na radnu snagu migranata, čija su prava ograničena. Poslodavce se ohrabruje da pojačaju kampanje protiv sindikalnog organiziranja i napore prema povećanju nesigurnosti i eksploatacije na radnim mjestima pod egidom „fleksibilnosti“. To je i u pozadini pokušaja poslodavaca da smanje mirovine na razini države i redefiniraju ili čak ukinu davanja za mirovine na razini tvrtki. Još je jedan primjer rezanje davanja za zdravstvo. Ne bi bilo pretjerano nazvati režim kolektivnog pregovaranja i politike s kojim se danas suočavaju američki sindikati režimom „kaznenih mjera štednje“.

Internacionalizacija kapitala i globalna reorganizacija radnih procesa četvrti su izazov pred sindikatima. Jedna je od najvažnijih inovacija bila širenje „međunarodnih proizvodnih mreža“ koje su povezale radne procese kroz nekoliko zemalja, od kojih svaka sudjeluje u samo jednom dijelu izrade finalnog proizvoda. To je omogućilo multinacionalnim korporacijama međunarodnu alokaciju kapitala i poslova. Prvenstveno im je donijelo mogućnost da repetitivne i ekološki štetne radne procese smjeste u siromašnije zemlje, gdje su plaće niže, a šteta po okoliš se ignorira. Ali tvrtke mogu preseliti i djelatnosti s visokom „dodanom vrijednošću“, tj. djelatnosti koje zahtijevaju visoko obučene i bolje plaćene radnike, u mjesta gdje su sindikati slabiji, kako bi mogli uvesti nove radne procese uz manje radničkog uplitanja. U svim tim slučajevima, internacionalizacija kapitala i prostorna reorganizacija radnih procesa prijetnjom selidbe kapitala povećavaju prednost poslodavaca nad radnicima. Ne samo da je radna snaga, sve učestalijim migracijama unatoč, relativno manje mobilna od kapitala, nego je i teško preseliti sindikalne organizacije i kapacitete stvorene na nekom mjestu.

Svjetska trgovinska organizacija (WTO) i međunarodni trgovinski ugovori poput NAFTA-e, kao i politički aranžmani Europske unije, osmišljeni su prvenstveno kako bi osigurali slobodan tok kapitala i zaštitu vlasničkih prava multinacionalnih tvrtki i banaka. Štoviše, oni često sadrže klauzule koje ograničavaju države pri usvajanju industrijskih politika i mjera, osobito onih koje bi im na bilo kojoj razini omogućile veću kontrolu nad investicijama. Ti aranžmani osiguravaju političku i pravnu arhitekturu koja osobito olakšava internacionalizaciju kapitala u obliku proizvodnih mreža. To je bila eksplicitna logika uspostave NAFTA-e i širenja nisko plaćenih radnih procesa u Meksiko. Radnici u Meksiku, primjerice, zarađuju oko desetine, ili manje, plaće radnika u Kanadi ili SAD-u za sličan posao. U razdoblju odmah nakon uvođenja NAFTA-e u Meksiko je preseljeno oko dva milijuna niskokvalificiranih poslova, najčešće u *maquila zone* slobodne trgovine u graničnim državama na sjeveru. Paralelni globalni pritisci pogodili su tijekom posljednjih deset godina meksičke, a zapravo sve radnike, masovnim premještanjem velikog dijela svjetskih proizvodnih kapaciteta u Kinu i azijske zemlje s niskim plaćama. Internacionalizacija kapitala, koju je olakšala liberalizacija trgovine i nova trgovinska pravila koja je zagovarao kapital, prisiljava sve poslodavce da snize troškove rada.

Uistinu, ne iznađu li sindikati nove strategije i organizacijsku snagu, konkurencija među tvrtkama i dalje će poticati konkurenciju među radnicima. To dodatno prebacuje ravnotežu moći u korist poslodavaca. Kao što smo vidjeli prilikom pregovora UAW-a (Sindikata automobilske industrije) s detroitskom trojkom (General Motors, Ford i Chrysler), sindikalnu politiku određuje konkurentnost tvrtke – kako je definiraju one same. Nejednakosti i podjele među radnicima ne samo da se zaoštavaju, nego su i ugrađene u samu logiku sindikalne organizacije i strategije. Kad prevladava ovaj oblik „konkurentnog sindikalizma“, atrofiraju sindikalna demokracija, mobilizacijski kapaciteti i ideološka neovisnost od poslodavaca.

Novе borbe, novi pokret?

Goreopisane klasne borbe, inherentne neoliberalizmu, natjerale su na defanzivu sindikalne pokrete u svim naprednim kapitalističkim zemljama. Više od desetak ključnih kapitalističkih ekonomija doživjelo je apsolutan pad broja članova sindikata. U slučaju sindikata Kanade i SAD-a teško je ne zaključiti da se radilo o jednoznačnom porazu. Nekad brojni američki sindikati strmoglavili su se na malo više od jednog člana na deset radnika, dok kanadski broje samo tri na deset. Te brojke, dijelom, odražavaju teškoće organiziranja uslužnog sektora, u kojem danas radi oko 80 posto zaposlenih. Također govore i o puno širim razmjerima nestajanja politike radničke klase što nije pogodovalo obnavljanju radničkog pokreta.

Svim tim velikim poteškoćama unatoč, ključne borbe i znakovi političkog otpora neprestano nastaju unutar radničkog kao i širih društvenih pokreta te otkrivaju ogroman potencijal za istraživanje novih taktika za lokalne zajednice u kojima živi radnička klasa, kao i za sindikalnu mobilizaciju. [88] U Sjevernoj Americi možemo spomenuti borbe za „dovoljnu plaću“ (*living wage*) koje su vodili lokalni sindikati u velikim gradovima u suradnji s aktivistima iz lokalnih zajednica (*community groups*), kako bi doprli do nisko plaćene i neorganizirane radne snage, pretežno žena i „nebijelaca“. Masovni prvomajski protesti za prava imigranata, kao i svakodnevne kampanje za zaštitu radnika bez dokumenata, organizirani su izvan masovnih sindikalnih pokreta, ali su također doveli do novih veza i saveza među mnogim aktivistima i sindikatima. Slične vrste borbi pomažu pri izgradnji lokalnih radničkih pokreta u mnogim zemljama. Nakon što su ih potukli neoliberalni napadi, sindikalne su središnjice prepoznale – ponekad čak i sa osjećajem hitnosti – potrebu da se usredotoče na organiziranje u novim zajednicama i sektorima. To je vidljivo i po rezolucijama sindikalnih konvencija o organiziranju, mobilizaciji i političkim pitanjima. Defanziva i slabo vodstvo znači, međutim, da još uvijek predstoji vrlo dug put prenošenja žara konvencija u organiziranu političku akciju. Ali uspjeh tih *grassroots*-kampanja usmjerenih na nisko plaćene radnike ukazuje na značajnu priliku za ponovnu izgradnju radničkog pokreta.

„Velika recesija“ dovela je do ogromnog pada zaposlenosti. Otkazi i zatvaranja u proizvodnom sektoru dalje su potkopali „dobre poslove“ u ključnim sindikalnim uporištima. Otkazi su se raširili i u uslužnom sektoru u kojem prevladava ženska i manjinska radna snaga između prekarnog i nikakvog posla. Od 2008. ne popušta pritisak poslodavaca za sindikalne ustupke u kolektivnim pregovorima. Nedostatna zastupljenost i/ili slabost sindikata dozvolile su poslodavcima u financijskim poteškoćama (uzrokovanim krizom ili ne) da se izvuku iz preuzetih obveza poput mirovina, otpremnina, plaćanja prekovremenih sati i tako dalje. Zbog neoliberalne politike koja je bitno smanjila radne standarde i regulativu, poslodavci se ne moraju brinuti o sankcijama države. Tegobe koje to nameće tolikom množtvu radnika, ipak, uz njihov bijes zbog uskraćivanja onog što smatraju legitimno zasluženim, pruža sindikatima i

radničkim centrima novi temelj za mobilizaciju.

U vrijeme u kojem vlade tako otvoreno i masivno spašavaju banke i divovske industrijske korporacije, očita je nužnost aktivističkog sindikalnog pokreta koji odbija ustupke poslodavcima. „Kampanje protiv ustupaka“ mogle bi naići i na široku podršku javnosti. A protivljenje sindikalnim čelnicima pri revidiranju kolektivnih ugovora kako bi se napravili ustupci u radnom vremenu i plaćama moglo bi ohrabriti militantniju taktiku, poput okupacija postrojenja, kao i agresivnu mobilizaciju lokalnih zajednica protiv tvrtki koje radi ostvarenja svojih nauma prijete otkazima ili zatvaranjem pogona. Kako bi se doprlo do neorganiziranih sektora gdje se ugroženi radnici suočavaju s iskorištavanjem od strane poslodavaca, potrebno je u sklopu pokreta protiv ustupaka aktivno graditi „mobilne jedinice“ militantnih sindikalaca i onih koji ih podržavaju. To bi moralo uključivati i kampanju za novi zakonski okvir koji bi davao prednost sindikalnom udruživanju u cilju poništavanja neoliberalne antisindikalne politike. Važno je ne izgubiti iz vida širu klasnu politiku kampanja protiv ustupaka. Američka država, odlučna u obnovi kako vlastitog, tako i globalnog kapitalizma, na krizu je reagirala na najradikalnije i najobuhvatnije moguće načine: novcem koji je financijskom sustavu sipan s neba, snižavanjem kamata na nulu, i najizdašnjim ekonomskim poticajima od Velike depresije. Država i kapitalistička klasa nakon toga su imale drskosti bahato reći UAW-u (Sindikatu radnika u autoindustriji) da u kolektivnom pregovaranju mora slijediti primjer nesindikaliziranih japanskih tvornica u SAD-u poput Toyote. Članovi UAW-a, i općenito sjevernoamerički radnički pokret, tada su se suočili s pitanjem sposobnosti radnika da steknu pouzdanje potrebno kako bi razmišljali jednako ambiciozno i radikalno kao „oni“ – američka vladajuća klasa – o tome kako vide svoju budućnost i koracima koje je potrebno poduzeti kako bi izgradile kapacitete potrebne da takva budućnost postane dosežna.

Ustupci sa sobom nose neumitnu logiku: ako se na njih lako pristane, uslijedit će još ustupaka. Detroitaska trojka će i dalje biti izložena pritiscima, a kako su tvrtke shvatile da će radnici prihvatiti čak i rezove davanja za zdravstveno osiguranje, uslijedit će daljnji zahtjevi za rezanjem mirovina. Kako su japanske tvrtke u Americi održale otpremnine i radne uvjete na istoj razini uvelike zato kako bi izbjegle UAW-ovu prijetnju sindikalnim organiziranjem, koja je trenutno pasivna, gotovo ih ništa ne priječi da srežu plaće, doprinose i uštede na radnim uvjetima. To zatim navodi sindikalizirane tvrtke na traženje daljnjih ustupaka, i to ne samo u autoindustriji nego i u drugim sektorima. Stoga se kampanje protiv ustupaka ne smiju ograničavati samo na obranu pojedinih pogona i radnika – tj. na propalu strategiju „konkurentnog sindikalizma“ – nego se moraju formulirati kao zahtjev na razini klase i čitave zajednice. Posljedica je dugog razdoblja neoliberalne politike također i ograničavanje sindikalnih prava radnika u javnom sektoru, pogoršanje radnih uvjeta kao i pad kvalitete usluga koje pruža dotični sektor. Iako su najveći napadi na radništvo tijekom krize isprva bili u privatnom sektoru, brzo su se proširili i na radnike u javnom sektoru, te postajali sve snažniji kako je gospodarstvo počinjalo pokazivati znakove oporavka. Zbog pritiska kojima su vlade bile izložene uslijed velikih proračunskih deficita, uvedeni su novi rezovi koji su uključivali otkaze i intenzifikaciju posla uz smanjenje plaća i drugih davanja. Podrška javnog mnijenja za rezove u javnom sektoru pridobila se ukazivanjem na rezanje plaća i davanja u privatnom sektoru kao novi standard kojem se „pravednosti“ radi trebaju prilagoditi svi radnici. Borba oko proračunskih izdataka u Kaliforniji primjer je nečeg što će se vjerojatno raširiti po cijeloj Sjevernoj Americi (uz oštre sukobe radnika u javnom sektoru i vlada koji su u tijeku u Irskoj, Grčkoj i Islandu.) Tvrtke i vlade iskoristile su krizu ne samo kako bi ukinule određena stečena prava, nego i kao priliku da oslabe sindikate i ključne radničke organizacije i tako trajnije oslabe sposobnost radnih ljudi da se obrane. Zbog tih je razloga pružanje otpora napadima na stečena prava u javnom sektoru pitanje od ključne važnosti.

Ali sama militantnost neće biti dovoljna. Javni sektor i sindikati javnog sektora su pod napadom već trideset godina i za to vrijeme nije došlo do učinkovita odgovora. Taj je neuspjeh najočitiji baš danas: s obzirom na činjenicu da je financijska kriza tako spektakularno razotkrila poraz tržišta i neoliberalne politike, u defanzivi ne bi trebali biti radnici u javnom sektoru. Apsolutno je nužno izbjeći ideju da „nova realnost“ znači da bi radnici u javnom sektoru sad morali biti solidarni s poslodavcem i surađivati na rješavanju proračunskih problema. To je slijepa ulica: to zapravo znači da sindikati odustaju. Na sindikatima javnog sektora nije to da prodube odnos s vladama kao poslodavcima jer tako bi nastao samo daljnji razdor među radništvom. Potrebno je izgraditi nove odnose i saveze s drugim radnicima i socijalnim pokretima. Za radnike u javnom sektoru to povlači cijeli niz pitanja o prevladavanju općeg obezvređivanja javnog sektora u korist privatnoga. Sindikati moraju igrati vodeću ulogu u kritiziranju birokratskih propusta poslodavaca/vlada/javnog sektora, kako bi se stvorila vizija progresivnijeg, egalitarnijeg i demokratskog javnog sektora te mobilizaciji na temelju ove vizije.

Moguće je, na primjer, zamisliti novu vrstu sindikalnih kampanja koje bi povezale radnike u javnom sektoru sa zajednicom, proizvođačima i korisnicima u opoziciji neoliberalizmu. Također se može inzistirati da odgovor na posljedice recesije počne obnavljanjem javnog sektora, budući da su tolike godine rasta vođenog financijskim sektorom završile sadašnjim debaklom. Više je kampanja – spomenimo borbe protiv privatizacije zdravstva, sveučilišta i komunalnih usluga – urodilo plodom u nekolicini zemalja. Ti savezi zajednica i sindikata često nisu imali punu sindikalnu podršku, čak ni kad su velike kampanje i demonstracije pokazivale ogroman potencijal. To je, međutim, također i posljedica pomaka socijalnodemokratskih stranaka prema postklasnoj, poststranačkoj, postkampanjskoj menadžerskoj kulturi. Sindikati i grupe u zajednicama bore se bez organizirane političke podrške snagama koje mobiliziraju njihove kampanje. Ali bez obzira na ograničenja, novi organizacijski kapaciteti sindikata i ljevice u tom se procesu i dalje izgrađuju, i što se tiče veza i što se tiče političke svijesti.

Sam poraz sindikalnog pokreta pod utjecajem neoliberalizma u razvijenim kapitalističkim zemljama, paradoksalno, pruža treću priliku. Ona zahtijeva da sindikati temeljito preispitaju i transformiraju vlastite institucije i prakse u sklopu borbe za postneoliberalni, čak i postkapitalistički poredak. To se dijelom odnosi na preispitivanje trenutnih organizacijskih podjela unutar sindikata. Osobito se tu radi o procesu u kojem bi sindikati osnaživali radnike i doprinosili izgradnji drukčijeg društva – o sindikalizmu socijalne pravde. [\[89\]](#)

To obuhvaća demokratiziranje internih praksi sindikata, širenje obrazovanja na veći broj članova, ohrabivanje članstva koje nije na pozicijama da bude predvodnica u strateškom orijentiranju i borbi, preispitivanje sindikalnih praksi povezanih s rodnom i rasnim podrijetlom te uključivanje raznolikog članstva u podjednako raznoliko vodstvo. Ali pitanje sindikalne demokracije obuhvaća više od glasanja za vođe: radi se o osnaživanju članstva kako bi došlo do kolektivne do promjene. Radi se stoga i o procesu i o vrsti sindikata koji se u njemu izgrađuje. Iz toga razloga potencijal za sindikalnu demokraciju i razina borbe izgledaju tako usko povezani.

Ako se sindikati budu borili protiv statusa quo, radnici će dobivati informacije i analize koje su u suprotnosti s onima koje dobivaju s drugih izvora. Mogu se oživjeti obrazovni programi. Radnici mogu razviti sposobnost da artikuliraju svoje ciljeve i odrede strategije. Produbljuje se kapacitet organiziranja radnika i zajednica. Pouzdanje koje nastaje aktivnim sudjelovanjem

može se prelići u druge dimenzije života radnika i ponekad povlači šira pitanja o demokraciji u društvu. Ona mogu biti moćna i dovesti do mnoštva spoznaja: ako živimo u demokraciji, zašto korporacije i finandijaši imaju toliku moć nad našim životima?

U suprotnom slučaju, kad se sindikati samo prilagođavaju statusu quo, demokracija je na gubitku jer iz perspektive sindikalnog vodstva ona može izgledati kao *problem* umjesto kao prednost. Ako vodstvo zagovara ustupke, ono ponavlja argumente tvrtki umjesto da pruža radnicima nezavisnu perspektivu. Ako se pregovaranje svodi na nagodbe s tvrtkama, članovi samo postaju smetnja. Obrazovanje o prijašnjim borbama postaje kontraproduktivno. Kolektivni ugovori sklapaju se po hitnom postupku bez prave prilike da ih se razmotri. Radnicima koji glasaju protiv ustupaka kaže se da glasaju ponovo „dok ne uspiju ispravno glasati“. Akcije koje idu protiv sindikalnih principa nemoguće je opravdati, zbog čega ih se mora žurno progurati bez rasprave. U tom kontekstu, mogućnost izbora koji bi povukli pitanja o načinu funkcioniranja sindikata, kao i odgovornosti vodstva, doživljava se kao prijatna umjesto kao prilika.

Problemi su još dublji i obuhvaćaju pitanja koja su ključna za sve sindikate. Ovo s čim se sindikati danas suočavaju ima korijene u neuspjehu sjevernoameričkih sindikata da se organiziraju u ekonomski mnogo boljim vremenima i tako pripreme za ovakva vremena. Radnici sad pate zbog nedostatka pripreme. Dok su tvrtke postajale radikalnije i agresivnije, radnički je pokret postao oprezniji i defenzivniji. Pitanje od najveće važnosti za radnički pokret hvatanje je u koštac s propustima iz prošlosti i potreba radikalizacije kao i na suprotnoj strani. Ne razvijemo li viziju koja temeljito dovodi u pitanje antisocijalnu logiku kapitalizma, i izgrađuje kolektivne kapacitete koji se mogu usprotiviti moći tvrtki, stvari neće jednostavno ostati kakve jesu. Vjerojatno će se pogoršati.

To su koraci unutarnje organizacijske obnove. Ali također je potrebno ponovo uvesti sindikate kao središnji element širih borbi oko rada i proizvodnje. Jedan put je širenje sindikata čak i na ona radna mjesta u kojima većina nije sindikalizirana, što je način da se bori protiv eksploatacije poslodavaca ili okupi radnike rasute po manjim tvrtkama u uslužnom sektoru. Drugi je pretvaranje lokalnih radničkih vijeća u glavne centre političkog aktivizma radničke klase. To bi se s kampanja za plaće dovoljne za život trebalo protegnuti na prava radnika imigranata, ekonomska pitanja i čak izgradnju novih oblika organiziranja radničke klase. Organizacijska obnova ključna je za stvaranje novog antineoliberalnog „zdravog razuma“ u svakodnevnim aktivnostima članova sindikata.

Dovedu li ove prilike do novih političkih borbi koje će povući velik broj članova pokreta, započet će poništavanje načina na koji je neoliberalizam uzdrmao organizacije radničke klase. U takvom kontekstu, moguće je zamisliti kako nastaje kostur alternativnog modela sindikalnog razvoja. U kolektivnom bi se pregovaranju, primjerice, mogli usvojiti novi načini da se pozabavi povećanjem plaća i zaposlenosti. Moglo bi se snažno zagovarati solidarne politike rada koje radikalno redistribuiraju rad kraćenjem radnog vremena, ograničavanjem prekovremenog rada te produžavanjem roditeljskih i drugih dopusta. Pregovaranje bi moglo za cilj imati dijeljenje rezultata produktivnosti u obliku godišnjih rezova radnog vremena uz godišnje povećanje plaća. Kraćenje radnog vremena zaista je od središnje važnosti za širenje kapaciteta za samoupravljanje na poslu i vodstvo u zajednici.

A alternativni radnički planovi za kvalitetnu, ekološki održivu proizvodnju – koja je nužna, obzirom na potrebu da se poduzme „zeleni“ prijelaz na gospodarstvo bez ugljičnih emisija - mogli bi stvoriti temelj za širenje radničke kontrole nad tvrtkama. Ekspanzivna fiskalna

politika kao odgovor na ekonomsku krizu mogla bi ne samo ponovo izgraditi javni sektor, nego i biti povezana sa sindikalnim organiziranjem i dugoročnom strategijom ponovne uspostave redistributivnog poreznog sustava.

Zatvaranje procjepa između međunarodnih pokreta za solidarnost i socijalnu pravdu četvrta je prilika oko koje se moraju oblikovati sindikalne strategije i borbe. [90] Stvaranje međunarodnih proizvodnih mreža dijelom je dovelo do toga da ovo postane ključno pitanje u kolektivnim pregovorima. Radnička vijeća i kampanje koje bi obuhvaćale niz tvrtki i sektora osnovni su mehanizam umanjivanja konkurencije među radnicima (umjesto povećavanja konkurentnosti tvrtke, kako ponekad funkcioniraju) i stvaranja kapaciteta za koordiniranje borbi. Postoje primjeri ovakvih napora u metalurškom, automobilskom i zdravstvenom sektoru, koji se protežu od Sjeverne do Južne Amerike i Europe. Jedna je od zanimljivih kampanja borba protiv militantno antisindikalnog Wal-Marta, koja je u pokušaj organiziranja sindikalnih kampanja uključila velik broj sindikata u različitim državama. Ali ovakvi su pokušaji često bili samo konzultativni i nisu ispitivali potencijal konkretne sindikalne mobilizacije oko pojedinih borbi i kampanja. Pored nacionalnih sindikalnih pokreta u defenzivi od neoliberalizma, teško je stvoriti nove internacionalne solidarnosti. Slučaj Wal-Marta i u ovom je pogledu znakovit: čak je i uspjeh sindikalnog organiziranja u Kanadi povezan sa sindikalnim impulsima u SAD-u, a nedostatak značajnih organizacijskih proboja u Sjevernoj Americi u velikoj mjeri blokira međunarodne kampanje.

Mreže globalne proizvodnje u sprezi s internacionalizacijom kapitala pred sindikate su stavile i sve veću potrebu za međunarodnim kampanjama solidarnosti. Cijeli je niz takvih kampanja presudan za globalni radnički pokret: nepodnošljivi radni uvjeti Palestinaca na Okupiranim teritorijima i u Izraelu; stalni napadi na sindikaliste u Kolumbiji i na Filipinima; prava migrantskih radnika na jednaku zaštitu; prava radnika u zemljama poput Venezuele da nacionaliziraju industriju i eksperimentiraju s radničkom samoupravom; potreba da se mobilizira radništvo protiv intervencionističkih i okupacijskih ratova NATO-pakta na Bliskom istoku. Te međunarodne kampanje zahtijevaju značajnu reorijentaciju sindikalnih grana i središnjica, ali bi raskidanjem sa starim šovinističkim i nacionalističkim praksama američkih sindikata u međunarodnoj areni odigrale važnu kulturnu ulogu u sindikalnoj obnovi.

Sindikati i klasna svijest

Kako bi se borili s trenutnom proturadničkom klimom u Sjevernoj Americi, potrebna nam je ideja sindikalnog organiziranja koja ide dalje od pridobivanja novih članova i koja predstavlja projekt izgradnje radničke klase kao društvene sile. Samo takva orijentacija može stvoriti energiju, kreativnost, predanost i spremnost da se preuzmu rizici koji bi mogli dovesti do pomaka – institucionalni rizici poput otvaranja vrata suradnji među sindikatima kako bi se uključili novi članovi. To bi uključivalo individualna članstva u sindikatima koji bi pružali podršku i usluge radnicima neovisno o tome jesu li stekli pravo na kolektivno pregovaranje ili ne. To bi također mogao biti i korak prema tome da poslodavci priznaju sindikate.

Zamislite, recimo, da su radnici u autoindustriji – otpušteni, ali i oni koji još uvijek rade – zatražili eksproprijaciju svakog pogona kojeg je vlasnik proglasio neprofitabilnim, te da su zatim svi ti pogoni bili stavljeni u vlasništvo javne tvrtke čiji bi mandat bio prenamijeniti ove pogone za društveno korisnu proizvodnju. *Wall Street Journal* izvještava da i sam od sebe „Krah autoindustrije prisiljava tvrtke u tom sektoru na transformaciju te se one polako diversificiraju na tržišta koja više obećavaju, poput medicinskih aparata i zelene

energije.“[\[91\]](#) Ali bez jasnog nacionalnog plana koji bi stvorio društvenu potražnju ključnu za takvu konverziju, privatne će tvrtke samo sporadično kretati u tom smjeru.

Taj bi se plan očito mogao fokusirati na trenutno najpreče pitanje - okoliš. Ekološka kriza znači da ćemo, tijekom ovog stoljeća, morati promijeniti sve u vezi sa svojim načinom života, proizvodnje, konzumiranja, i putovanja; morat ćemo modificirati svoje domove, preoblikovati svaki stroj i svaki komad tvorničke opreme, ponovo izgraditi energetska i prometna infrastrukturu i gradove. Sve to značit će zadržavanje i proširivanje proizvodnih kapaciteta i poslova. Neuspješna alternativa pasivno je promatranje njihovog daljnjeg nestajanja.

Alternativna vizija ne bi bila usmjerena na spašavanje *tvrtki*, nego industrijskih proizvodnih *kapaciteta* - vještina radnika i inženjera i proizvodnih mogućnosti opreme. Umjesto da se pokušavaju sačuvati poslovi u automobilskim kompanijama – poslovi koje se ne može očuvati – potrebno je poći dalje od autoindustrije, prema planu koji bi obuhvaćao sve radnike za koje više nema mjesta u autoindustriji i koji traže nove poslove koji bi mogli vršiti druge društveno nužne zadaće. Umjesto ovisnosti o poduzećima koje se vode samo profitom i konkurentnošću, okrenuli bismo se *demokratskom planiranju*. Umjesto da dajemo novac financijskom sektoru koji je u samom srcu uzroka globalne ekonomske krize, govorili bismo o nacionalizaciji banaka – ne kako bismo ih popravili za povratak dosadašnjim djelatnostima, nego kako bismo ih pretvorili u kanale za demokratsku distribuciju i investiranje društvenih viškova.

Kad je riječ o zdravstvenoj zaštiti i mirovinama čak i za one sindikalizirane radnike koji ih imaju već desetljećima, povlači se pitanje je li uopće moguće nastaviti s privatiziranom socijalnom skrbi kakva se razvila u SAD-u, jednostavno zato što tvrtke već sad nisu u mogućnosti ispuniti preuzete obveze. Sindikalizirani radnici shvaćaju da je, ako žele socijalnu skrb, jedini način da je steknu univerzalni javni sustav. Dobivanje takvog sustava zahtijeva mobilizaciju cijele radničke klase. Temeljna je važnost klasne perspektive jednaka kad je riječ o organiziranju novih radnika u sindikate. Kao što je pokazalo iskustvo s autoindustrijom, oslanjanje na sindikate u industrijskoj grani koja propada prije ili kasnije dovede do toga da nesindikalizirane tvrtke postavljaju standarde za one u kojima postoje sindikati.

Pitanje ide dalje od izgradnje široke koalicije koja bi dovela do promjena dijelova zakonskog okvira koji priječe sindikalno organiziranje. To je ključno, ali samo po sebi neće biti dovoljno. Ne promijene li se ideje i orijentacije trenutnih članova sindikata, sindikalne će organizacija i dalje samo u ograničenoj mjeri reprezentirati rastuću snagu nezavisne radničke klase, i nije vjerojatno da će ulaganje većeg truda dovesti do rezultata. Ali kako doći odavde donde? Kako izgraditi političke kapacitete – razumijevanje, pouzdanje, i organizacijsku snagu – nužne da bismo krenuli dalje? Podrazumijeva se da sindikati moraju učvrstiti međusobne, kao i veze s drugim društvenim pokretima. Jasno je i da se tu ne radi samo o povezivanju različitih dijelova – unutar granica svakog od njih – nego o transformaciji svakog od tih dijelova.

U slučaju sindikata, ključno je primijetiti da – ma koliko oni bili važna baza za podržavanje progresivnih promjena – oni sami ne mogu voditi proces radikalne promjene. Sindikati su organizacije radnika različitih političkih uvjerenja koje pokušavaju stvoriti jedinstvo oko ciljeva koji su primarno povezani s radnim mjestom; sindikalnim životom dominira svakodnevno pregovaranje i bavljenje ugovorima. U najboljem slučaju, sindikati pokušavaju učiniti više od toga i pomaknuti te granice. Ali rad na široj društvenoj promjeni zahtijeva odvojenu organizaciju, čiji bi temelji bili u sindikatima, ali i izvan njih, i koja bi za primarni

cilj imala stvaranje uvjeta za promjenu koja bi transformirala društvo: koordiniranje najobuhvatnijeg mogućeg općeg obrazovanja; razvijanje kapaciteta *grassroots*-pokreta i njihovog samopouzdanja pri analiziranju i stvaranju prostora za raspravu i donošenje strateških odluka; i stvaranje novih struktura kroz koje bi segmentirana radnička klasa mogla sudjelovati, socijalizirati se, razvijati jedinstvo i kolektivno djelovati. Ta pitanja ukazuju na to da je uz obnovu sindikata potrebno konačno razviti socijalističku alternativu u Sjevernoj Americi.

Greg Albo, Sam Gindin, Leo Panitch

S engleskog prevela Ruža Lukšić

[85] Kim Moody, *Workers in a Lean World* (London: Verso, 1997.); Greg Albo i Dan Crow, "Under Pressure: The Impasses of the North American Labour Movement" u *Politics in North America: Redefining Continental Relations*, ur. Yasmeen Abu-Laban, Radha Jhappan i Francois Rocher (Peterborough: Broadview Press, 2008.)

[86] Leo Panitch i Donald Swartz, *From Consent to Coercion: The Assault on Trade Union Freedoms* (Aurora: Garamond, 2003.)

[87] Kim Moody, "Are U.S. Unions Ready for a Challenge of a New Period?" *New Politics* 12 no. 3 (2009.): 30

[88] Rick Fantasia i Kim Voss, *Hard Work: Remaking the American Labor Movement* (Berkeley: University of California Press, 2004.); Pradeep Kumar i Chris Schenk, ur. *Paths to Union Renewal* (Toronto: Garamond, 2006.)

[89] Bill Fletcher i Fernando Gapasin, *Solidarity Divided: The Crisis in Organized Labor and a New Path Toward Social Justice* (Berkeley: University of California Press, 2008.)

[90] Peter Waterman, *Globalization, Social Movements, and the New Internationalisms* (New York: Continuum, 2001.); Leo Panitch i Colin Leys, ur., *Socialist Register: Working Classes, Global Realities* (London: Merlin Press, 2001.)

[91] Timothy Aepfel, "Auto Suppliers Attempt Reinvention," *Wall Street Journal*, June 15, 2009., B1.